

İDEOLOJİ CƏBHƏNİN ÖNÜNDƏ,

Sabir Rüstəmخانlının tarixi yazıları və çıxışları üzərində düşüncələr

Şəddat CƏFƏROV,
iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru,
Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birliyinin üzvü

Sovetlərin mərkəzində başlayan yenidənqurma və əşkarlıq siyasəti əslində elə lap əvvəldən nəhəng dövləti çökdürmək məqsədi daşıyırdı. Doğrudur, Qorbaçov bu siyasəti başladarkən çox uzaq da olmayan məsafəyə hesablanmış niyyətlərini ustalıqla gizləyə bildirdi. Bu yenidənqurma və əşkarlıq siyasətinin hansı proseslərin təkanı olacağını çoxları düşünə bilmirdi. Bir az da dəqiqləşdirsək, nəhəng dövlətin asanlıqla çökə biləcəyi kimsənin ağına gəlmirdi. Amma tezliklə ayrı-ayrı xalqlar arasında iğtişaslar, partiya rəhbərliyi ilə geniş xalq kütlələri arasında münaqişələr tez-tez təkrar olunmağa başlayanda artıq məsələnin nə qədər ciddi olduğu başa düşülmüdü.

Proses hansı istiqamətdə, hansı sürətlə cərəyan edəcəyi haqqında dəqiq mülahizələr olmasa da, bir çox azad fikirlili ziyalılar yaranmış vəziyyətdən öz xalqlarının xeyrinə istifadə etməyin vacib olduğunu başa düşür və bu bərədə yeri gəldi, gəlmədi - ən müxtəlif tədbir və yığıncaqlarda danışımağa başlamışdılar. Axırda iş o yerə gəlib çatdı ki, Xankəndi (o vaxt ermənilər bu şəhəri Stepanakerd) şəhərinin mərkəzi meydanına toplaşan ermənilər xarici lobbilərinin, avansürüst liderlərinin təhriki ilə "Miatsum" hərəkatına başladılar. Ermənilər "miatsum" deyə qırşırırdılar. Yəni birləşmə, Ermənistanla qovuşmaq ideyalarını artıq heç gizlətmirdilər də. Eyni məzmunlu mitinqlər Ermənistanda, İrəvanın teatr meydanında da başlamışdı. Millətçi şovinist ünsürlər əslində planlı sürətli hərəkat edirdilər. Onlar əvvəlcə Ermənistandakı azərbaycanlıları, türkəsilliləri, eləcə də, müsəlman kürdlərini harda gəldi təhqir edir, hədələyir, ölkədən qovub çıxartmağa çalışırdılar.

Formal olaraq Ermənistanın dövlət rəhbərləri guya adamları sakitləşdirməyə çalışmaq istədiklərini yalançı bir görünüşlə nümayiş etdirmək yolu tutsalar da, özləri də tezliklə işfə olundu. Ermənistandan sonuncu azərbaycanlıya qədər hər kəs öz yerindən yurdundan didərgin edildi. Ən pisi də o idi ki, bu qovulma, öz yerindən-yurdundan məcburən çıxarılma prosesi azərbaycanlıların döyülməsi, əmlaklarının talan edilməsi ilə müşayiət olunurdu. Xalq artıq Ermənistanın aggressiv, yirtici təbiəti ilə üz-üzə qalmışdı.

Ermənilər kimsəyə sirr deyil ki, hərəketlərinə haqlıqlıq donu geydirmək üçün müxtəlif təxribatlarla əl atır, silahlı saqqallılar adlanan yirtici "boyeviklər" götürüblər kəndlərə yerləşdirilirdi. Dağlıq Qarabağın sərhədləri boyu hər cür əzbəşinahlıqlara yol açırdılar. Ağdamlı iki gühəhsiz gəncin öldürülməsi, jurnalistlərin Salatin Əsgərovanın qətili, müxtəlif

terror hadisələri artıq zəvərvari reaksiyaya çevrilmişdi. Onlar yolları minalayıb, avtobuslarda partlayışlar törədirdi, bir sözlə, məqsədlərinə yetmək üçün hər cür vasitələrdən istifadə edir, hər cür təxribatlardan yararlanırdılar. Sumqayıt hadisələrinin törədilməsi də əslində onların planlı şəkildə hazırladığıları ən dəhşətli terror cinayətlərindən biri idi.

Belə bir vaxtda Şuşa yaxınlığında Topxana meşəsinin qırılması azərbaycanlı əhalinin səbr kasasını tamamilə daşdırdı. Azərbaycanın demək olar ki, bütün rayonlarında, o cümlədən, Bakıda kütləvi mitinqlər başladı. Hər kəs Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü, erməni terroruna Azərbaycan ərazisində son qoyulmasını tələb edirdi. Əvəzində isə mərkəz susurdu. Artıq Azərbaycan Xankəndi üzərində siyasi hakimiyyətin rıçaqlarını əldən verməmişdi.

Azərbaycanın siyasi hakimiyyəti mənavi böhran keçirirdi. Mərkəz, demək olar ki, bizim siyasi hakimiyyətin heç bir tələb və xahişinə cavab vermir, kəsərləli tədbirlərə əl atmırdı. Belə bir vaxtda meydanlara axan kütlələri idarə edən və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü nəyin hesabına olursa, olsun qoruyub saxlamaq məramını əldə rəhbər tutan azad fikirlili ziyalılar xalqı haqq mübarizəsini tribunallardan dünyaya car çəkməyə başladılar.

B.Vahabzadə, İ.Şıxlı, Yusif və Vaqif Səmədoğlular, Anar və Əlbəttə, bu sırada S.Rüstəmخانlı, bir çox başqaları da hərəkatın sağlamlıq istiqamətini təmin etmək mənavinə xalq qarşısında ləyaqətlə mənsub olduqları xalqın mənavi gücünü təmsil edirdilər.

S.Rüstəmخانlı mitinqləri artıq insan hissələrinin coşub-çəğləməyə gətirən emosional cilovlamaq, idarə etmək və bunu düzgün istiqamətə yönəltmək mənavinə hər vaxt xalqla birlikdə olduğunu göstərənlərdən idi.

Sabir Rüstəmخانlı dəfələrlə qeyd ediyimiz kimi sair, publisist, görkəmli ictimai xadim kimi hər vaxt Azərbaycanın mənavi əzadlığını öz yaradıcılığı boyu təbliğ etmişdi. Artıq zaman gəlmişdi ki, o həm də siyasi əzadlığı bir məram kimi xalqa öz çıxışlarında anladır. Onun meydan çıxışlarından maraqlı epizodları bu gün də ara-sıra xronikalarda dinləyə bilərik. O, öz fikirlərində qədərincə cəsarətli idi. Xalqla açıq danışa bilərdi. Bu gün o, "MÜHARİBƏ SÖZDƏN BAŞLANMIŞDI" (Meydan çıxışlarından. 23 noyabr, 1988) deyərək çox haqlıdır. S.Rüstəmخانlı açıq və qətiyyətlə bildirirdi: "Biz Azərbaycan torpağını, yəni babalarımızın min illər ərzində qoruyub saxladığı torpağını bir qarışını belə heç kəsə gücəşta gedən deyilik! Biz Azərbaycan torpağına uzanan yad əllər kəsilməyə qədər sakit olan deyilik! Bizim gücümüz böyükdür! Biz millətlilik! Heç kim bizim hissimiz, bizim ağılmız, bizim iradəmiz, qanunumuzun coşğunluğu ilə oynaya bilməz!" ("Bu, sənin xalqındır" kitabı. Bakı-1995, səh. 97). S.Rüstəmخانlı hələ zamanın qədərincə durulmuşu, rejimin də kifayət qədər güclü olduğu zamanda belə bir qətiyyətlili çıxışı ilə əslində xalqın gücünü təmsil edirdi. Sovetlərin siyasi hakimiyyətinə qətiyyətlə, cəsarətlə "biz millətlik" deyirdi. S.Rüstəmخانlı əslində biz millətlik deyərək nəhəng dövlətin güc mərkəzlərinə çatdırırdı ki, bu xalqı 37-nin repressiyaları məhv edə bilməyibse, yaddaşsızlıq siyasəti yeridən ideologiya bu milləti manqutlaşdırma bilməyibse, demək, onu asanlıqla diz çökdürmək, öz istəklərinə tabe etmək mümkün deyil. S.Rüstəmخانlı öz çıxış-

ları ilə hər kəsə tələq edirdi ki, özünə güvənclik məqamı gəlib çatıb. Özünə güvənc olmanın özünü hişf edə bilməzsən. S.Rüstəmخانlı çıxışlarında Ermənistandan qovulmuş yarım milyondan çox insanın taleyini, yuxusuzluq faciəsini dünya xalqlarına çatdırmaq üçün ən müxtəlif vasitələrdən istifadə edirdi. Tezliklə S.Rüstəmخانlı baş redaktor olduğu "Azərbaycan" qəzetindən tribuna kimi istifadə edərək hər kəsi vətəni hişf etmək, qorumaq mənavinə birliyə çağırırdı.

Dağlıq Qarabağın sərhədlərində isə Sovetlərin heç bir qanuni güvənci, hüquq-mühafizə orqanı öz gücünü göstərmirdi. Hələ üstəlik həmin dövrdə xalqdan silahlar yığılır, ermənilərin təvəzülərinə qarşı mübarizədə sakitlik tələq edilirdi. Bundan istifadə edən başpözüq erməni-faşist dəstələri özbaşınalıqla hər hansı bir cinayətdən çəkinmirdilər. S.Rüstəmخانlı belə bir dövrdə "Azərbaycan" qəzetində, "Birinci nömrəmizdən sonra" yazısında mövcud mənzərəni Azərbaycanın siyasi rəhbərliyinin diqqətinə çatdırırdı. Kimsəyə sirr deyil ki, S.Rüstəmخانlının açıq çıxışları onun cismən aradan götürülməsinə də səbəb ola bilərdi. Amma S.Rüstəmخانlı öz məramında qətiyyətlili idi, o yazırdı: "Erməni millətçilərinə qulluq etməkdə abrimə başına çəkil xüsusi cəfəşinlik göstərən Starovoytova yənə də içindəki bütün çirkəbi Azərbaycan xalqının başından əndərir. Hətta Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin respublikanın siverenliliyi haqqındakı qanununu da şübhə altına alır. Özlərini demokratikləşmə tərdədarı kimi göstərənlerin içi üzə dəhşətlidir... Bela çıxır ki, bizim başımıza nə istəsələr, gətirə bilərlər, 210 mindən artıq azərbaycanlı Ermənistandakı dədə-baba yerlərində qovula bilər, Göycə mahalımız, Qaraqay və Ağbaba yaylaqlarımız, Qaraqayonlu dərəsindəki və Zəngibasaradakı yerlərimiz əlimizdən alınma bilər, Dağlıq Qarabağdakı azərbaycanlılar iki ilə yaxın ac-yalavac, bütün respublikadan əlaqəsiz saxlanıla bilər, Ermənistan yolları üzümüzə bağlana bilər, qatarlarımız əzik-üzük edilib, sürücülərimiz döyülə və öldürülə bilər, körpülərimiz partladıla bilər, amma biz səsimizi çıxarıb onlara "gözün üstə qaşın var" deyə bilərik. Balka, biz Allahın ögey övladıyıq? Balka, biz aşağı növ millətlik və hər cür təhqirə dözməyə məhkum edilməmişik. ...İyirminci əsrin bu salib yürüşünə nə ad qoyaq? Saymaqla qurtaran deyil bu dərddə, Ancaq inanamız sarsılmazdır. Çünki işimiz haqq ışıdır və xalqın gücü kimi sarsılmaz bir güvənəyə arxalanırıq... (10 oktyabr, 1989)". Həmin dövrdə S.Rüstəmخانlı insanlara həqiqəti çatdırmaq, adamların mənavi birliyini yaratmaq üçün bütün imkanlardan yararlanmağa çalışırdı. Hətta xaricdən gələn hər hansı bir qonağı da mütləq qaçqınların, Ermənistandan qovulmuş azərbaycanlıların məskunlaşdığı yerlərə aparır. 50 milyondan çox sayı olan bir xalqın bir ovuc erməni vandalları əlində necə əsir-yesir olduğunu göstərməyə çalışırdı. S.Rüstəmخانlı yaxşı bilirdi ki, onun xaricdən gəlmiş hər hansı bir qonağı öz yerinə-yurduna qayıdarkən, yaşadığı ölkəyə dönərkən Azərbaycandakı mövcud vəziyyəti olduğu kimi danışacaq. Bir sözlə, belə görürlər, danışıqlar Azərbaycan üçün dünyanın görünən mənzərəsində mənavi birlik xəritəsi yaradacaq.

S.Rüstəmخانlı bir sənətkar fəhmi ilə yaxşı bilirdi ki, onun xalqı ikiüzlü siyasət yeridən dünya ilə təkbətək qalıb. Bunun üçün birinci növbədə azərbay-

canlıların birliyinə nail olmaq lazımdır. O yaxşı bilirdi ki, əgər türk xalqlarının birliyini yaratmaq olmasa, bu mübarizələrdə qalıb gəlmək çətin olacaq. Çünki ermənilər artıq mövcud vəziyyətə on illiklər boyu hazırlamışdılar. Onların yaratdığı "Qarabağ" komitəsi, "Krunk" təşkilatı əhalinin, demək olar ki, kütləvi psixozunu təmin etmişdilər. Bütün ermənilər bu xəstə toxuyulmuş ətrafında birləşdirə bilməmişdilər. Onlar üçün sanki böyük Ermənistan artıq reallaşa bilərdi. Bu yolda onlara Amerikada, Fransada, Avropanın digər güc sahibi olan plkolərləndə yerləşmiş maddi və siyasi güc sahibli olan lobbiləri hər cür köməklik göstərirdi. S.Rüstəmخانlı cəsarətlə belə bir zamanda türk-turan birliyi ideyasını, o taylı-bu taylı azərbaycanlıların bir-birinə mənavi dayaq olmaq istəyini reallaşdırmaq üçün təkcə meydanadakı çıxışlarında yox, həm "Azərbaycan" qəzetində dərc etdiyi yazılarında mübarizəsini davam etdirirdi. Buradaca S.Rüstəmخانlının həmin dövrün mənavi mühitəni əks etdirən və kifayət qədər aydın motivli qeydlərini yada salmaq yerinə düşərdi. O, "Başını qaldır, qardaş" yazısında möh zaddaşı oymatmaq missiyası ilə deyirdi: "...Xaricdən gəlmiş qonağım, Şurabada, qaçqınlarla görüşə getmişdi. Gözüyaşlı qayıtdı. Gördüyü adamların ağır vəziyyətinə sarsılmışdı, bir uşağın oxuduğu "Xatırla məni" məhəməsindən alovlanmışdı: "O uşağın gözlərindəki od yadından çıxmaz, - deyirdi. - Əgər başqalarının gətirdiyi yəndəmsiz, nimsə paltarların içində, bu zillətli vəziyyətdə də uşaq o səslə, o ruhla oxuya bilirsən, bu, Allahın səsindir. Belə milləti heç nəylə sındırmaq olmaz!" Biz də bunu arzulanırıq, qardaşlar! Sinəq, dərədə boyun aymaq, ürəyimizi çürütmək olmaz! Xalqın böyüklüyü ağır günlərdə öz haqqını, torpağını, ruhunu müdafiə günlərində ballı olar... (11 noyabr, 1989)". S.Rüstəmخانlının bu tipli qeydləri və çıxışları ardıcıl izlənərsə, onun fikirlərinin nə qədər məntiqli qırılmaqlı çox dəqiq görülmə bilər. O, alovlu natiq kimi xalqla açıq-aşkar danışa bilərdi. O, xalqın düşüncə vəziyyətinin çılmalıqlığını, faciəsinin böyüklüyünü qətiyyətlə gizlətmirdi. Bu çılmalıqlığın, ümumxalq faciəsinin sərhədlərini yazılarında və çıxışlarında dəqiqliklə göstərə bilərdi.

Məlum məsələdir ki, Azərbaycanın haqq işi uğrunda mübarizəsi ən dəhşətli 90-cı ilin qara yanvarından keçərəkən Sabir Rüstəmخانlı yənə öz sözünün üstündə idi. Əlbəttə, o yaxşı bilirdi ki, imperiapərəst dairələr bütün gücləri ilə Azərbaycan xalqının mənavi əzmini qırmaq məqsədi güdüür. Bu güvənlər istəyirdi ki, Azərbaycan mərkəzində heç bir isyati iddia tələb etməsin. Üstəlik, bu güvənlər erməni vandallarına hər cür şərait yaradırdı, onları şirnikləndirici vədlərlə daha da qızıdırırdılar. Əlbəttə, xalq elə bir canlı orqanizmdir ki, onun döyünən ürəyi sağlaml düşüncəni ziyalıdır. S.Rüstəmخانlı da möh həmin günlərdə Azərbaycanın varlığını çürpənən diləkləri dilə gətirməyə çalışırdı. 20 Yanvarda həlak olanların qohum-əqrəbaları sarsılmaqlar. Bu, xalq hərəkatını liderlərini təqdir etmək demək idi. Onlar başa düşürdülər ki, artıq mübarizə Azərbaycanın taleyi uğrunda gedir. Bu tale yolun açmaq asan deyildi. Artıq xalq başa düşürdü ki, əzadlığa gedən yol 20 Yanvardan da keçə bilər, hələ digər qanlardan da.

(Davamı 11-ci səhifədə)

(Əvvəlki 10-cu səhifədə)

Tarix göstərdi ki, ermənilər tezliklə bütün Qarabağ boyu açıq mübarizəyə başladılar. Onlar Qarabağın sərhədləri ilə kifayətlənmədilər. Şuşanı, Laçını, Kəlbəcəri işğal etdilər. Beləliklə, Qarabağ uğrunda savaş əslində bütün Azərbaycan uğrunda savaşa çevrildi. Ən pisi də o idi ki, belə bir dövrdə Azərbaycanın siyasi iradəsini qətiyyətlə müdafiə edən rəhbərlik də öz missiyasını yerinə yetirə bilmirdi. S.Rüstəm xanlı qanlı yanvar hadisələri ilə bağlı qeydlərində Şəhidlər Xiyabanını və yerimiz adlandırdı. Təsədüfi deyildi ki, Azərbaycan xalqının tarix boyu ən önəmli dövrlərindən biri and yerləridir, müqəddəs ziyarət gahlarıdır. Beləcə, S.Rüstəm xanlı da Şəhidlər Xiyabanını ən müqəddəs yer kimi xarakterizə edir, bütün xalqa bu müqəddəs məkanı an yerinə çevirməyi tələq edirdi. Özü də S.Rüstəm xanlı bu tip yazı və çıxışlarında xalqın özünün içindən gələn dəqiq faktlara əsaslanırdı. O, "Azərbaycan" qəzetində dərc etdiyi "And yerimiz" yazısında ən ülvə duyğularla xalqın hissələrini necə uca tutduğunu da göstərirdi. Beləliklə, "And yerimiz" yazısından bir parçanı diqqətə cəlb edirik: "Faciamiz böyükdür. Ancaq bu boyda itkilərin arxasında qara geyimli anaların məğrurluğunu, göz yaşlarından göyərən intiqam hissini görəndə təsəlli tapırıq. Xırdalanlı bir ana deyirdi: "Mənim bir oğlum var. təsadüfən sağ qalıb. Sevinirəm. Oğul böyüdürlük torpaq olsun! Ovladı yurdun şəhidləri arasında yatan ana xoşbəxtdir". Anaları bu cür düşünən xalq da xoşbəxtdir! Şəhidlər xiyabanında bir həqiqət də gördüm. Qurban gedənlərin çoxu zəhmətkeş, əli qabarlı, sadə adamlardır. And yerimiz onlarıdır. And yerimiz - xalqdır! (Fevral, 1990)". S.Rüstəm xanlı bu qeydləri yazanda hələ 20 Yanvar faciəsinin baş verdiyi tarixdən bir ay da keçməmişdi. Hələ o zaman bir çoxları 20 Yanvar faciəsinin xarakterini izah etməkdə çətinlik çəkirdi. Bir çoxlarına elə

ucalığında şəhidlərin abidəsi ucalacaq, xalqımızın qəhrəmanlıq və şərəf muzeyi yaradılacaq. Qurban getmiş bacı və qardaşlarımızın müqəddəs ruhu önündə baş əyir və deyirəm: "Xalqı yaşadanlar - ölməzlərdir! Xalqı yaşadanların ömrü xalqın ömrü qədər əbəddir" (2 mart, 1990)". Bəli. Sabir bəy idoloqdur. O, hər hansı bir hadisənin mahiyyətinə dərindən vara bilir. Bu mahiyyəti xalqın yaddaşında nə üçün yaşatmağın səbəblərini də yaxşı bilir.

Görkəmli ictimai-siyasi xadim və şair olaraq bu Azərbaycan ziyalısının tale yolu, həyat yolu əslində Azərbaycan xalqının özünün tale yoludur, həyat yoludur. O bütün qeydlərində, çıxışlarında bu günün özündə də tale yolunu, həyat yolunu mənsub olduğu xalqın tarixindən ayırmır. O, qətiyyətlə elə bu günün özündə də Azərbaycanın tarixi torpaqlarının erməni vandallarının tapdığından azad olunmasında canlarını verməmiş qəhrəmanları özünün bağrından qopmuş insanlar hesab edir. Onların hər birinə xüsusi sevgi və minnətdarlıq hissi ilə "siz ölməzsiniz" deyir. S.Rüstəm xanlının həyatının mənası xalqla birgə nəfəs almasıdır. O, xalqı bütün ağrı-acılarını özünün mənəvi mühitində, varlığında hiss edir. Harada, hansı şəraitdə olursa olsun, o, xalqın gözüne dik baxa bilir. İnsanların ruhundan, təbiətindən süzülüb gələn duyğulanmaları çox gözəl, törcümsüz başa düşür. Ən kiçik epizod belə vətəni səməyə çağırır kimi duyulur. "Azərbaycan" qəzetində dərc olunmuş "Qarabağ çağırır" yazısından olan qeydlərini həyəcanlı, duyğusal oxumaq mümkün olmur: "...Vertolyot gədikdəki meydançadan qalxır. Kənd camaatının qayğılı, mərdənə üzərləri süsələrə sığır. İki uşağ bir-birinin bəhsinə pərlərin altında dayanırlar. Hava dalğası hər şeyi hərəkətə gətirir. Biri dözmür, qaçır yaxınlıqdakı ağacın gövdəsini qucaqlayır. O birisi isə gəni hava dalğasına dözür. Ayaqları sanki mızılamb torpağa. Sağlam, gözəl üzündə sarsılmaz bir qətiyyət var. O və onun yaşadıla-

amal uğrunda birləşdirmək məqsədində israrlıdır. "Dördü əylmə" kitabında dərc olunmuş "Vəziyyətimiz və çıxış yollarımız" yazısından bir parça da elə bu fikirləri tələq edir: "Müharibənin uzanmasını təkcə ermənilərin güclü hazırlığı və beynəlxalq miqyasda müdafiə olunmaları ilə bağlamırıq. Əsas səbəb bizim münaqişənin məntiqi davamını qabaqcadan görə bilməyimiz və nizami ordu yarada bilməyimizdir. Mən siyasi yollar axtarışının əleyhinə deyiləm, lakin güclü ordumuz olmasa, sözümdən də çəkisi olmayacaq. Uğursuzluqlarımızın bir səbəbi də Cəbhənin siyasi mübarizə meydanına çevrilməsi olub. Məncə, gənc dövlətin başçıları həm daxili, həm də xarici siyasətlərində öz hərəkətlərində çox dəqiq və məsuliyyətli yanaşmalıdırlar. Həm də özlə nə cür qoyuldu, o cür də davam edir. Bu baxımdan dövlət başçılarımızın danışıqlarında təcrübəsizlik, ehtiyatsızlıq məni dəhşətə gətirir (1992)". 92-ci ilin siyasi hadisələri o dövrün şəhidlərinin yadından çıxmayıb. Xalq get-gedə daha aydın başa düşürdü ki, Qarabağ hissə-hissə, bölgə-bölgə bölən gedir. Hələ bütün bunlar azmış kimi dövlətin başçıları da idarəetməni qətiyyətlə icra edə bilmirdilər. Hadisələr sürətlə dəyişir. Hər hansı bir yeni vəziyyətdə yeni fikirlər, yeni düşüncələr, yeni yanaşma tələb olunurdu. S.Rüstəm xanlı yazılarında möhz ölkə rəhbərliyinə yeni yanaşmanı, qətiyyətlə idarəetməni tələq edən fikirlərə müraciət edirdi.

Kimsəyə sifr deyil ki, Qarabağ müharibəsində, Birinci mərhələdəki savaşlarda məğlubiyyətimizin çoxlu səbəbləri var. Biz bu səbəbləri sadalamadan birçə məqama diqqət yönəltmək istərdik. Rusiyanın imperiyapərəst dairələri ermənilərə açıq-aşkar kömək edir. Hər cür silah-sursat verməkdən çəkinmir. Hətta canlı qüvvə ilə də yardım göstərirdilər. Xocalı faciəsinin törədilməsində Rusiya ordusuna məxsus 366-cı motoratçı hərbi hissənin iştirakı tarixi faktıdır. Sonralar da bu meydan etdi. Hətta üzbəüz döyüşlərdən

İDEOLOJİ CƏBHƏNİN ÖNÜNDƏ,

Sabir Rüstəm xanlının tarixi yazıları və çıxışları üzərində düşüncələr

gəlirdi ki, Sovet imperiyası öz gücünü qoruyub saxlayacaq.

Amma əlbəttə, açıq fikirlər ziyalılar yaxşı bilirdi ki, tarix daha əvvəlki yolu ilə getmək istəmir. Nə qədər ağırlı-acılı olsa da, 20 Yanvar xalqlara açıq xəbərdarlıq idi. Yəni, Azərbaycan uğrunda, Azərbaycanın azadlığı uğrunda mübarizə artıq dönməz xarakter alıb.

İndi o vaxtdan qərindən də çox zaman keçib. Bu gün Azərbaycana gələn hər hansı bir qonaq dövlət səviyyəsində proqram uyğun olaraq Şəhidlər Xiyabanını da ziyarət etməli olur. Şübhəsiz, bu zaman 20 Yanvarın faciəli tarixini, Sovet qoşunlarının rəhm etmədiyi insanların adlarını yazdığı tarix bir daha vərqəlnir. Həmin dövrün siyasi monzərəsi hər kəsin nəzərində yenidən canlandırılır. Şübhəsiz, o da məlumdur ki, vaxt ötdükcə nəsilər dəyişir. Həmin dövrün şahidi olan elm, ədəbiyyat, mədəniyyət xadimləri, siyasətçilər həyat səhnəsindən cismən çəkilib gedirlər. Nəsilər əvəzlənir, yeni gələn nəsilərə 20 Yanvar faciəsi haqqında danışıqların oların bir çoxu təəccüblənirlər. Necə ola bilər ki, bir ölkənin ordusu öz içərisində silahsız insanlara, dinc sakinlərə belə bir qəddarlıqda cəza vermiş olsun. Söz yox ki, elə bizim xalqımız da nəsiləri dəyişir. Həmin 20 Yanvar günündə anadan olmuş uşaqların hər biri yetkinlik yaşına çatmış insanlardırlar. Artıq dünyanın gəldi-gedərinə xəbərdardırlar. Onların bir çoxu vətən tarixinin dərsələrindən kifayət qədər bəhrələnib. Azad Azərbaycan ruhunu öz varlıqlarında yaşadırlar. Elə bu səbəbdən də, azad, müstəqil Azərbaycanda anadan olan gənclər silaha sarıldılar, Qarabağın işğaldan azad olunması naminə bütün gücləri ilə döyüşə atıldılar. Bir sözlə, Azərbaycan xalqının tarixinə yeni səhifələr yazıldı. Azərbaycan əsgərinin igid kimi, vətənpərvər kimi böyüməsində, şübhəsiz, 20 Yanvar dərsələrindən də əvəzsiz rolu var.

S.Rüstəm xanlının təbirincə desək, artıq hər bir gənc yaxşı bilir ki, vətəni yaşatmaq üçün ölümü qəbul etmək, şəhidlik zirvəsinə ucalmıq böyük şərəfdir. Görünür, S.Rüstəm xanlının özü də elə möhz bu duyğuları nəzərə alaraq, yurdu "Azərbaycan" qəzetində "Yurdu yaşatmaq üçün" yazısından olan qeydləri elə bu məqsədlə qələmə alıb: "Gün gələcək, Bakının bu

ri qoşa əllərini göyə qaldırır, sanki bizimlə ucağa kimi tullamb düşsələr də, bu torpağa bağlıdırlar. Onların gözəl üzündə, uşağa yaraşmayan qayğılı gözlərində sözsüz bir nəğmə oxunurdu. O mahni bizi gündüz Qarabağa səsləyir... (31 sentyabr, 1990)". Kifayət qədər canlı qeydlərdir. Bu qeydləri oxuyan hər kəs bir anlığa da olsa, həmin günləri oxuyan, həmin dövrü yaddaşında təzələyir. O vaxt hələ gələcək aydın görünürdü. O vaxt hələ bilmirdik ki, Qarabağ tezliklə işğal olunacaq. Bir milyondan çox insan yerindən-yurdundan didərgin olunacaq. Azərbaycanın əzəli, tarixi torpaqları düşmənlər ayaqlarının tapdığı altında qalacaq. Şəhərlər, kəndlər, bu xalqın zəhməti ilə abadlaşan yerlər xarabazlığa çevriləcək. Amma səmimiyyətlə etiraf etməli olsaq, S.Rüstəm xanlı bu üngürləri görə bilirdi. Elə bu səbəbdən də o, hər bir insanın ümid dolu nəzərlərindən keçənləri sözə gətirir, xalqın mənəvi mühitini səfərbər etmək üçün vasitəyə çevirirdi. Xalqsa S.Rüstəm xanlını sevirdi, bəli, dünyanın də sevirdi, bu gün də sevirdi. Ona görə ki, onun bütün mənəvi mühtisi bu xalqı balalardan sovuşdurmaq, özünün azadlığına qovuşdurmaq məqsədi güdür.

Xalqın tarixi taleyi ən acı durumlardan keçə bilər. Ən son məqamda belə xalq sonuncu gücünü səfərbər edər, bütün varlığı ilə düşmənin qarşısında siphə çevrilir. Xalqı yalnız bu mənəvi dəyənət xilas edə bilər.

Xalqı xilas etmək naminə ona mövcud durumu anlamıq, çıxış yollarını göstərmək lazımdır. Onda xalq S.Rüstəm xanlı kimi ziyalılarının tələqini ilə öz gücünə inanacaq, varlığına güvənəcək, bununla da özünü səfərbər edəcək. Görkəmli ictimai-siyasi xadim yaxşı bilir ki, xalqı öz gücünə inandırmaq mümkün olursa, onda onu qələbəyə də aparmaq mümkündür. Hər hansı bir faciə nə qədər ağır, dəhşətli olsa belə, xalq tələq etmək lazımdır ki, o yazıqlaşmasın, ümidini itirməsin. Yalnız öz gücünə güvənən insan mənəviyyatında yanan odun, ocağın istisi ilə hərəkətə gələ bilər. S.Rüstəm xanlının bütün publisistikası, ictimai məzmunu ilə xalqın təbiətini qorumaq, onun mənəvi birliyinin bütövlüyünə təminat etmək məqsədi güdür. S.Rüstəm xanlının yaradıcılığında onun mübariz, döyüşkən publisistikasının möğzi xalq birliyi təşkil edir. O, bütün varlığı ilə Azərbaycanın hər hansı bir vətəndaşının bir

də altı rus əsgərinin əsir götürülməsi faktı da yaddan çıxırmı. Bu məqsədlə rus ziyalılarının bir qrupu S.Rüstəm xanlıya müraciət edərək Azərbaycanlı əsgərlərin əsir götürüldüyü həmin altı rus əsirinin azad edilməsi üçün Azərbaycan Prezidentinə müraciət etməyi ondan xahiş edirdilər. Əlbəttə, S.Rüstəm xanlıya müraciət edən rus ziyalılarının arasında moskvəli hüquqşünas da vardı. "Moskvəli hüquqşünas cavab"ında S.Rüstəm xanlı yazırdı: "O torpaqları biz gec-tez qaytaracağıq. Yəqin ki, Siz, Rusiyanın tamımmış hüquqşünası və ictimai xadimi, yaxşı bilirsiniz ki, "cavan uşaqlar" adlandırığımız müddətli rus əsgərləri Azərbaycana qarşı işğalçı müharibəsində iştirak edib, neçə-neçə günahsız azərbaycanlının qanını töküüb, evlər yandırdı, rabitə vasitələrini partladılar. Bütün bunlar sübut olunub. ...Dörd ildən artıqdır ki (məktub yazılan tarixdə belə idi - S.R.), müharibə Azərbaycan torpaqlarında tuğyan edir. Minslərlə adam həlak olub, yaralıların sayı-hesabı bilinmir. Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər faciələrində - azərbaycanlıların başına gətirilən vəhşilikləri dilə gətirmək çətindir. Buna görə də, inanın, burada, Sizin dediyiniz kimi, "dağılan və xarabalıqları, uçqunları altında təkcə ayrı-ayrı adamların həyatını deyil, bütöv xalqların taleyini basdıran, məni edən sistem"i günahlandırmaq sadəlövlükdür. Sistem faciələri öz yerində, ancaq Azərbaycanın dərdi aydır". Göründüyü kimi S.Rüstəm xanlı məktubunda Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin adlarını sadəcə çəkmir, həmin yerlər işğal olunarkən yerli sakinlərin başlarına gətirilən müsibətləri də xatırladır. Kəlbəcər işğal olunarkən məlum xronikadan tez-tez təkrarlanan bir epizod bizim də gözlərimizin önündə canlanır. Erməni vandallarının başçısi səsu-caldanla bağıraraq azərbaycanlıları ərazini tərk etməyə çağırır. Hətta onlara bir neçə saat vaxt verildiyini bildirir. Amma məlumdur ki, ermənilər son anda burada da xilaf çıxdılar. Nə qədər Kəlbəcər sakini girov götürüldü, əsir alındı, öldürüldü, insanlar Murovun qarlı aşırımlarında ölümlə üz-üzə qaldılar. Amma tarixin təkrarlanmadığı haqqında həqiqət özünü nəhayət ki, təsdiq etdi.

(Davamı var)